

Ziņas par dzintara izmantošanu medicīnā 16.–20. gadsimta farmācijas grāmatās

Edīte Bērziņa

Rīgas Stradiņa universitāte, Medicīnas vēstures institūts, Latvija

Ievads. Kopš tālas senatnes dzintaram piedēvētas spējas pasargāt un dziedināt. Viduslaikos alķīmiķi izmantoja dzintaru arī “filosofu akmens” izgatavošanai. Ziņas par dzintara izmantošanu dažādu slimību ārstēšanā ir atrodamas senatnes izcilāko ārstu Hipokrāta (460. g. p. m. ē.–375. g. p. m. ē.) un Avicennas (980–1037) darbos.

Darba mērķis. Izsekot, kā vairāku gadsimtu laikā, attīstoties farmācijas un ķīmijas zinātņu nozarēm, mainījusies dzintara izmantošana slimību ārstēšanā.

Metode. Pētījumā tika izmantota vēsturiski salīdzinošā metode.

Rezultāti. Jau pirmajos oficiālajos dispensatorijos jeb farmakopejās, kas tika izdoti 16. gadsimtā, ir minēti dzintaru saturoši zāļu preparāti. Senajās grāmatās lietoti visi zināmie dzintara nosaukumi – *ambra, karabe, electrum, succinum*. Receptēs bieži ir minēta izmantojamā dzintara krāsa, jo arī tautas dziedniecībā dažādu krāsu dzintaram tika piedēvētas atšķirīgas spējas dziedināt dažādas slimības. Visbiežāk izmantots baltas un dzeltenas krāsas dzintars. Visdažādāko zāļu formu – pulveru, pilulu, balzamu, esenču, plāksteru un vīraku – pagatavošanai izmantota dzintara eļļa (*Oleum succini*). Pievienotās dzintara eļļas daudzums tika mērīts pilienos.

Dzintars tika pievienots arī viduslaikos plaši izmantotām, dārgām un teiksmainām zālēm – bezoaram, teriakam un mitridatam. Teriaka un mitridata izgatavošana aizsākās jau antīkajā pasaulē. Tika uzskatīts, ka, pievienojot šiem brīnumlīdzekļiem dzintaru, tie spēj ārstēt pat mēri.

Dzintars tika izmantots nervu, gremošanas orgānu, ausu, sirds, urīnpūšļa, nieru un infekcijas slimību ārstēšanā.

Lai gan jau 17. gadsimtā no dzintara tika iegūta tā bioloģiski aktīvā sastāvdaļa – dzintarskābe, vēl 18. gadsimtā dzintaru turpināja izmantot zāļu gatavošanai. Savukārt 19. gadsimtā, strauji attīstoties medicīnas un ķīmijas zinātņu nozarēm, dzintara izmantošana medicīnā ievērojami samazinājās. Tomēr vēl 1927. gadā Rīgā izdotajā Tautas Labklājības ministrijas Veselības departamenta oficiālajā izdevumā “Aptieku manuāls” ir minēts preparāts *Tinctura Succini*. Savukārt 1942. gadā Rīgā izdotajā Eduarda Renča grāmatā “Farmakoloģija ar toksikoloģiju un receptūru” norādīts, ka dzintaru medicīnā vairs neizmanto. Mūsdienās dzintars joprojām tiek izmantots tautas dziedniecībā un kosmetoloģijā un rūpnieciski iegūta dzintarskābe ietilpst vairāku medikamentu sastāvā.

20. gadsimta otrajā pusē vairāku valstu zinātnieki ir pievērsušies dzintara un dzintarskābes ārstniecisko īpašību izpētei. Dzintara izpēti veic arī Latvijas pētniece Inga Ļašenko, un, iespējams, viņas atklājumus varēs izmantot arī medicīnā.

Secinājumi. Dzintara izmantošana zāļu gatavošanā balstījās uz tautas dziedniecības tradīcijām un empīriskiem novērojumiem. Atklājot dzintara sastāvā esošo bioloģiski aktīvo vielu un to rūpnieciski sintezējot, dzintara izmantošana medikamentu izgatavošanā kļuva neracionāla.